RESORTURILE DIDACTOGENIEI. CARACTERUL INADECVAT AL CADRULUI DIDACTIC

Mihai ȘLEAHTIȚCHI,
doctor habilitat, conferențiar universitar
Academia de Administrare Publică
ORCID iD: 0000-0002-2089-9207

Rezumat. Didactogeniile, așa cum apar de zi cu zi – ca stări care exercită efecte nedorite asupra elevilor (în plan psihologic, medical sau/și pedagogic) –, sunt în legătură directă cu acele însușiri morale fundamentale ale cadrului didactic ce formează caracterul inadecvat al acestuia. S-a constatat că profesorii care au convingeri conservatoare, idei și sentimente antidemocratice, sunt rigizi și rezistenți la schimbare sau prezintă tendința de a evita dialogul, sunt puțin preocupati să înțeleagă modul în care elevii percep situația de învățare și, respectiv, să rezolve de o manieră corespunzătoare diverse probleme de ordin școlar.

Un astfel de profesor nu poate fi decât antipatizat și refuzat în încercarea sa de a colabora cu elevii. Putem afirma, așadar, că procesul de învățământ poate fi productiv doar dacă cadrul didactic aplică în practică trăsături de caracter compatibile cu cerințele de bază ale acestui proces. Succesul școlar nu poate fi înregistrat acolo, unde cadrul didactic dă dovadă de egocentrism, lașitate, ipocrizie, indiferență, orgoliu nejustificat, instabilitate emoțională, autocontrol insuficient, nedreptate în aprecieri sau/și lehamite față de muncă. Un asemenea cadru didactic a ales greșit meseria și trebuie să o părăsească de bună voie ori să fie determinat să o facă.

Cuvinte-cheie: didactogenie, cadru didactic, comportamentul inadecvat al cadrului didactic.

THE SPRINGS OF DIDACTOGENY. THE INADEQUATE CHARACTER OF THE TEACHER

Abstract. Didactogenies, as they appear daily – as states that exert unwanted effects on students (psychologically, medically and / or pedagogically) – are directly related to those fundamental moral qualities of the teacher that form its inadequacy. It has been found that teachers who have conservative beliefs, anti-democratic ideas and feelings, are rigid and resistant to change or have a tendency to avoid dialogue, are less concerned with understanding how students perceive the learning situation and solve in an appropriate manner various school problems.

Such a teacher can only be disliked and rejected in his attempt to collaborate with students. We can say, therefore, that the educational process can be productive only if the teacher applies in practice character traits compatible with the basic requirements of this process. School success cannot be registered where the teacher shows egocentrism, cowardice, hypocrisy, indifference, unjustified pride, emotional instability, insufficient self-control, injustice in appreciation and / or hatred towards work. Such a teacher has chosen the wrong job and must leave it voluntarily or be determined to do so.

Keywords: didactogeny, teacher, inappropriate teacher behavior.

Didactogenia, așa cum mai menționasem, inspirându-ne din conceptele elaborate de K.I. Platonov, K.K. Platonov, N. Sillamy, J. Cukier, R. Poenaru, F.A. Sava, D. Popovici, F. Turcu, A. Turcu și L. Karpenko [13; 14], apare în situațiile în care greșelile profesionale comise – voluntar sau involuntar – de reprezentanții corpului didactic produc efecte negative asupra elevilor.

Întrucât greșelile avute în vedere sunt multiple și extrem de variate, este de la sine înțeles că explicațiile care se impun în legătură cu apariția și manifestarea lor trebuie să se încadreze într-o viziune etiologică complexă.

Credința că este posibil un proces de învățare în care lipsesc efecte negative asupra elevului – arată, în context, D. Popovici [11, p. 104] –

este utopică, imaginabilă, dar nereală. Ele apar, în fapt, din cauza complexității procesului și prezenței, ca principali actori, a oamenilor, profesori și elevi. Etiologia didactogeniilor este complexă. Didactogeniile iau naștere în procesul de învățare în forme și cu implicații foarte diferite.

De regulă, atunci când își propun să descifreze sensul expresiilor de genul „explicațiile care se impun în legătură cu apariția didactogeniilor trebuie să se încadreze într-o viziune etiologică complexă” sau „etiologia didactogeniilor este complexă”, specialiștii din domeniu¹ ajung să constate că, în fond, la baza comportamentului defectuos al cadrului didactic (susceptibil să deformeze natura procesului de învățământ prin inducerea unor stări morbide de tip reactiv în rândul elevilor) stau șapte factori distincți. Este vorba, pe de o parte, de *caracterul inadecvat, stilul educațional respingător, distanțarea psihologică și epuizarea profesională* ale cadrului didactic, iar pe de altă parte – de *administrarea greșită a autorității de pedagog, ideologia eronată de controlare a elevilor și lipsa abilităților de management educațional*.

Având la îndemână un astfel de „orizont cauzal”, să vedem, în cele ce urmează, cum se prezintă fiecare dintre elementele care îl compun.

¹ Vezi, în acest sens, Poenaru R. Didactogenia în școală. Pentru prevenirea și combaterea didactogeniilor în învățământ. In: *Revista de pedagogie*, 1980, nr. 9, pp. 51-53; Cukier J. Patologia de la didactogenia. In: *Revista de psicoanalisis*, 1990, no. 47(1), pp. 140-152; Cukier J. Didactopatogenia (enfermedades generadas por la mala enseñanza). In: *Revista de Psicología de la PUCP*, 1996, nr. 14(2), pp. 225-244; Poenaru R., Sava F. *Didactogenia în școală. Aspecte deontologice, psihologice și pedagogice*. București: Editura „Danubius”, 1998; Popovici D. *Didactica. Soluții în probleme controversate*. București: Editura „Aramis”, 2000, pp. 104-110; Sava F.A. Didactogenia – concept și evoluție. In: Șt. Boncu, C. Ceobanu (coord.). *Psihosociologie școlară*. Prefață de C. Cucos. Iași: Editura „Polirom”, 2013, pp. 208-221; Pătrăuță T. Subjective dimension of school failure. In: *Journal of Romanian Literary Studies*, 2018, no. 13, pp. 32-36; Хохлов Л.К., Хохлов А.Л., Шипов А.А. Школьные дидактогенные неврозы и другие психические реакции. In: *Ярославский педагогический вестник*, 1998, № 2, с. 98-102; Худик В.А., Тельнюк И.В. К вопросу о генезисе и профилактике дидактогении в условиях образовательной среды. In: *Вестник Ленинградского гос. ун-та им. А.С. Пушкина*, 2012, выпуск 4, том 5, с. 48-53; Джафаров Г. Объективные факторы дидактогении. In: *Азербайджанская школа*, 2014, № 3, с. 46-50 sau/și Морнов К.А., Подлинный О.Л. Дидактогенные стрессы у современных школьников: причины возникновения, пути профилактики и коррекции. In: *Проблемы социально-экономического развития Сибири*, 2016, № 3, с. 198-203.

Ce reprezenta, bunăoară, factorul care se rezumă la *caracterul inadecvat al cadrului didactic* și cum se face că el determină efecte nedorite asupra elevilor, efecte prezente prin traume de natură psihologică, morală sau/și medicală?

Caracterul, după cum s-a spus și s-a scris nu o singură dată², semnifică ansamblul însușirilor morale fundamentale ale unei persoane, găsindu-și expresie în ideile, poziționările și acțiunile acesteia. Prin felul în care se manifestă, el vizează suprastructura socio-morală a individului, calitatea lui de ființă socială. De câte ori vorbim despre caracter, prefera să spună G. Allport [2, p. 44], mai mult ca sigur implicăm un standard comportamental și emitem o judecată de valoare. *Stricto sensu*, construcția psihomentală avută în vedere reprezintă *nucleul* personalității umane, întrucât caracterizează, expresia lui P. Popescu-Neveanu [9, p. 99], „atât partea profund individuală, cât și valoarea morală personală”. Nu vom uita, de asemenea, că în ea se distinge *formă și conținut*³, forma constând din voință, deprinderi

² Vezi, spre exemplu, Wallon H. *Les origines du caractère chez l'enfant*. Paris: P.U.F., 1947; Popescu-Neveanu P. Caracter. In: P. Popescu-Neveanu. *Dicționar de psihologie*. București: Editura „Albatros”, 1978, pp. 99-103; Golu M. Caracter. In: A. Manolache, D. Muster, Iu. Nica, G. Văideanu (coord.). *Dicționar de pedagogie*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979, pp. 58-60; Allport G. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981; Sillamy N. Caracter. In: N. Sillamy. *Dicționar de psihologie*. Traducere, avănprefață și completări privind psihologia românească de dr. L. Gavrilu. București: Editura „Univers Enciclopedic”, 1996, pp. 55-56; Șchiopu U. Caracter. In: U. Șchiopu (coord.). *Dicționar enciclopedic de psihologie*. București: Editura „Babel”, 1997, pp. 141-142; Doron R., Jalley E. Caracter. In: R. Doron, F. Parot (coord.). *Dicționar de psihologie*. București: Editura „Humanitas”, 1999, pp. 122-123; Schaub H. Caracter. In: H. Schaub, K.G. Zenke. *Dicționar de pedagogie*. Traducere de R. Neculau, consultant științific – C. Cucos. Iași: Editura „Polirom”, 2001, p. 33; Bloch H., Reuchlin M. Caracter. In: H. Bloch, R. Chemama, É. Depret et al. *Marele dicționar al psihologiei*. Traducere din limba franceză: A. Ardeleanu, S. Dorneanu, N. Baltă, A. Borș ș.a. București: Editura „Tre”, 2006, p. 172; Михайлов А.В. Из истории характера. In: А.Я. Гуревич (ред.). *Человек и культура. Индивидуальность в истории культуры*. Москва: Издательство „Наука”, 1990, с. 43-72; Дукаревич, М.З. *Лекции по психологии*. Москва: Издательство „ЧеРо”, 2006 sau/și Морозюк С.Н. *Психология личности. Психология характера*. Москва: Издательство „Юрайт”, 2018.

³ Pentru confirmare și alte detalii, vezi, spre exemplu, Popescu-Neveanu P. Caracter. In: P. Popescu-Neveanu. *Dicționar de psihologie*. București: Editura „Albatros”, 1978, p. 99; Ковалёв А.Г. *Воспитание характера*. Минск: Издательство „Народная асвета”, 1976; Бурно М.Е. *О характерах людей*. Москва: Издательство ПРНОР, 1996 sau/și Рейнвальд Н.И. *Личность и характер*. Москва: Российский Университет дружбы народов, 1991.

şi obişnuinţe, iar conţinutul – din motive, viziuni asupra vieţii, convingeri şi, în mod special, din atitudini⁴. De fapt, *unitatea* construcţiei care se numeşte caracter rezultă, expresia aceluiaşi P. Popescu-Neveanu [9, p. 99], „din interpenetraţia formei şi conţinutului şi din coarticularea în sistem ierarhic a comportamentelor”. Şi, încă un raţionament, extrem de important din perspectiva pătrunderii în esenţa fenomenului: în funcţie de cum se înscrie în valorile şi normele stabilite de societate, caracterul poate fi *adecvat* sau *inadecvat*. Ansamblul însuşirilor care definesc primul tip de caracter se rezumă la facultăţile prin care fiinţa umană dă dovadă de „virtuţi înalte şi intenţii bune”: raţionalitate, stăpânire de sine, altruism, bunătate, împlinirea promisiunilor, responsabilitate, loialitate, perseverenţă, moderaţie, onestitate, sinceritate, dezinteresare etc. În ceea ce priveşte cel de-al doilea tip de caracter, acesta se axează pe un ansamblu de însuşiri morale care nu alcătuiesc – sub nicio formă – „natura adevăratei frumuseţi a personajului unei persoane” şi care – în mod evident – intră în contradicţie cu sistemul de îndatoriri care reglementează relaţiile dintre indivizi sau grupurile de indivizi: lipsa de voinţă, irresponsabilitate, impulsivitate, răutate, falsitate, ipocrizie, ură, egocentrism, intoleranţă etc.

Bineînţeles, şi de această dată, prin asemănare cu alte tipologii, lucrurile nu trebuie văzute într-o stare încremenită, paralizată, imuabilă. Ele, neîndoielnic, se pot schimba, într-un mod sau altul, obţinând noi forme şi înţelesuri. Or, purtând însemnele unui ansamblu de însuşiri morale fundamentale, caracterul redă, mai întâi de toate, un *portret psihologic indivi-*

⁴ Caracterul, afirmă specialiştii, este acea structură care exprimă atât ierarhia motivelor esenţiale ale unei persoane, cât şi posibilitatea de a traduce în fapt hotărârile luate în conformitate cu aceste motive. În principal, având la bază o ierarhie motivaţională şi o „voinţă moraliceşte organizată”, caracterul se caracterizează prin prezenţa unui ansamblu de atitudini. A unui ansamblu care, precum e lesne de înţeles, acoperă nu atât manifestări atitudinale circumstanţiale, variabile şi imprevizibile, cât atitudini stabile şi generalizare, definitorii pentru o anumită persoană, şi care se întemeiază pe convingeri puternice. Ținând cont de acest fapt, țin să menţionez, de regulă, că în conţinutul caracterului se disting trei construcţii atitudinale fundamentale: *atitudinea faţă de sine însuşi* (modestie, orgoliu, demnitate, dar şi stări de inferioritate, culpabilitate etc.), *atitudinea faţă de ceilalţi* (altruism, umanism, patriotism etc.) şi *atitudinea faţă de muncă*. Pentru confirmare şi alte detalii, vezi, spre exemplu, Moisin A. *Caracterul la elevi*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1996; Dafinoiu I. Personalitatea elevilor. Temperamentul şi caracterul. In: A. Cosmovici, L. Iacob (coord.). *Psihologie şcolară*. Iaşi: Editura „Polirom”, 1998, pp. 53-70 sau/şi Dafinoiu I., Balan B. Caracterul. In: C. Cuciş (coord.). *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare şi grade didactice*. Iaşi: Editura „Polirom”, 1998, pp. 81-84.

*dual*⁵ care denotă dinamicitate şi care, drept urmare, urmează să fie abordat de o manieră dialectică⁶.

Acestea fiind spuse, să vedem cum se manifestă cele două tipuri de caracter în cazul celor care, deţinând statutul de cadru didactic, îşi asumă întreaga responsabilitate pentru (i) „realizarea calitativă a procesului de predare-învăţare”, (ii) „luarea deciziilor privitoare la tot ceea ce se întâmplă în procesul de învăţământ”, (iii) „declanşarea şi întreţinerea interesului elevilor pentru activitatea de învăţare”, (iiii) „îndrumarea persuasivă şi consilierea tinerilor studenţi” şi (v) „supravegherea întregii activităţi din clasă, asigurând consensul cu celelalte cadre didactice, cu părinţii, cu ceilalţi factori”⁷.

Caracterul adecvat ar reflecta, fără doar şi poate, personalitatea şi calităţile unui pedagog exemplar, a unui pedagog care se realizează în totalitate legităţilor procesului de învăţământ. Într-un asemenea context, competenţa didactică redă o construcţie care presupune, cu necesitate, atât existenţa unui spectru larg de priceperi de specialitate, cât şi existenţa unor capacităţi cu un pronunţat caracter psihosocial (în mod special, a celor care vizează empatia, adică însuşirea de a pătrunde în viaţa interioară a elevului şi a clasei din care el face parte). Acum, se

⁵ Sintagma „portret psihologic individual” este preluată de la U. Şchiopu. Pentru confirmare, vezi: Şchiopu U. Caracter. In: U. Şchiopu (coord.). *Dicţionar enciclopedic de psihologie*. Bucureşti: Editura „Babel”, 1997, p. 141.

⁶ „Dacă vom concepe dinamica caracterului într-un sens dialectic – arată, în context, P. Popescu-Neveanu – va trebui să admitem că fiinţei umane, ce se constituie ca personalitate prin asimilarea totalităţii relaţiilor sociale şi umane, nu-i poate fi cu totul străin – aşa cum afirma Terentius – nimic din ceea ce este uman. Luarea în stăpânire a propriei individualităţi şi autoreglajul în problemele majore ale existenţei, ceea ce este în esenţă caracterul, nu sunt posibile fără contracararea unor tendinţe opuse, fără lupta internă şi depăşirea progresivă a unor tendinţe ce apar stabil sau tranzitoriu ca nonvalori. În fapt, atitudinile pozitive nu se pot forma şi dezvolta decât în legătură şi împotriva celor evaluate ca negative. Virtutea se opune senzualităţii, raţionalitatea şi stăpânirea de sine – impulsivităţii, altruismul – egocentrismului etc. Deci, ontologic, coexistenţa în termeni de contradicţie a atitudinilor opuse nu numai că este posibilă, dar este şi logică. (...) În ansamblul său, caracterul funcţionează în baza unor contradicţii dialectice, constând din discordanţa şi confruntarea continuă a aspiraţiilor şi posibilităţilor, a autoaprecierii şi aprecierilor celorlalţi, a autoexigenţelor şi exigenţelor adresate subiectului ş.a.”. Pentru confirmare, vezi: Popescu-Neveanu P. Caracter. In: P. Popescu-Neveanu. *Dicţionar de psihologie*. Bucureşti: Editura „Albatros”, 1978, p. 102.

⁷ Expresiile îi aparţin lui I. Nicola şi vizează rolul cadrului didactic în şcoală şi societate. Pentru confirmare, vezi Nicola I. Profesorul. In: I. Nicola. *Tratat de pedagogie şcolară*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică R.A., 1996, pp. 474-475.

observă cum cel căruia îi revine misiunea de a crea situații de învățare favorabile atingerii obiectivelor pedagogice majore face dovada faptului că este, în fapt, un model cultural, o persoană care știe că are vocație, o misiune, un rost. Pentru el, ca urmare a rafinamentului cultural pe care îl posedă, nu este o problemă să se identifice cu idealul educațional și să se ralieze cu plenitudine valorilor acestuia. Or, pentru el, Binele și Frumosul, Libertatea și Solidaritatea chiar există cu adevărat⁸.

În literatura de specialitate, întâlnim numeroase descrieri ale modului în care trebuie să se facă cunoscut caracterul adecvat al cadrului didactic sau – altfel spus – ale modului în care trebuie să se arate însușirile morale fundamentale ale unui profesor care se identifică cu idealul educațional și care promovează, de zi cu zi, valorile acestuia. Iată doar câteva exemple:

- **C. Hăvârneanu – C. Duță:** „Profesia de cadru didactic presupune exigențe morale superioare. Dascălul are posibilitatea să modeleze *o singură dată* materialul cu care lucrează, elevii nefiind asemeni unor piese remodelabile. Personalitatea este una singură, iar calea de formare este unică. Pe lângă rezultatele intelectuale, cadrul didactic trebuie să țină cont și de profilul afectiv-moral al elevului care este dificil de format, dar și de măsurat; astfel de rezultate se observă în timp și după multă trudă. Pregătirea profesională e lesne de realizat în comparație cu tactul și harul pedagogic. Atitudinea profesorului față de munca sa și față de elevi este mai grăitoare decât orice pregătire profesională, căci, uneori, nu contează atât de mult *ce* spune profesorului, ci *cum* spune. Atitudinea profesorului își pune amprenta asupra relațiilor pe care le stabilește cu mediul intern al discipolilor, prin umanismul și dragostea pentru copii, prin sensibilitate, atașament și respect. Dragostea de copii este prima condiție pentru a deveni un bun cadru didactic, un bun educator” [5, p. 56].
- **I. Bontaș:** „Profesorul nu este numai un instructor profesional. El este modelator uman, etic și cetățenesc al tineretului studios. Munca lui implică, în mod obiectiv, o înaltă pregătire morală, calități morale, un profil moral demn, o conștiință și conduită morală demne, civilizate. Profesorul trebuie să cunoască principiile și regulile morale corespunzătoare statutului de drept și de-

mocratic, ale societății civile libere și să formeze deprinderi de comportare în concordanță cu teoria morală corespunzătoare societății în care trăiește. (...) Autocontrolul asupra atitudinilor și modului de comportare în orice situație – în familie, pe stradă, în mijloacele de transport, la școală etc. – trebuie să însoțească în permanență viața profesorului. Profesorul va căuta să fie model etic pentru elevi, dinamizând spiritul critic, spiritul de independență și creativitate la elevi, pentru ca treptat atitudinile și comportamentul lor să capete amprenta personală, să devină propriul lor modelator etic. Atitudinile și deprinderile etice ale profesorului vor spori competența și eficiența măiestriei și tactului psihopedagogice, vor determina creșterea prestigiului său educativ în școală și în afara ei” [3, pp. 262-263].

- **G. Albu:** „Care este sau care poate fi atitudinea profesorului, dacă el dorește, urmărește și își alege ca reper al concepției și acțiunii sale libertatea discipolului, aspirația și puterea lui de a crește? Pentru aceasta, lui nu-i pot lipsi o serie de dimensiuni spirituale. Între acestea reținem:
 - a) *să accepte excepțiile:* copii, situații, evenimente, idei, soluții, preocupări (profesorul are nevoie să-și însușească, să dezvolte și să practice o *pedagogie a excepțiilor*, a situațiilor care sunt și pot fi mereu altfel, altfel de cum au fost sau de cum s-ar aștepta să fie). Această *pedagogie a diversității și diferențelor* va fi, mai întâi, una a acceptării, pozitivă, permisivă, și apoi una a neacceptării, a respingerii, negativă;
 - b) *să-și afirme și exploateze, ori de câte ori are ocazia, calitățile creatoare și originale;*
 - c) *să aibă un psihic bogat de preocupări, căutări și frământări culturale* (profesorul îi atrage pe elevi, expresia lui S. Roller, în măsura în care urmărește crearea propriei persoane; profesorul există creându-se, dominându-se, cultivându-se pe sine);
 - d) *să evite îmbătrânirea psihologică* (să se elibereze de orice infantilism, egocentrism, lașitate, teamă exagerată de risc; să fie mărinimos, generos, dovedindu-se o ființă eliberată, puternică și plină de bucurie);
 - e) *să iubească copiii* (dragostea pentru copii este un indiciu hotărâtor că profesorul este liber și că-i poate oferi copilului libertatea, dorința și puterea de a crește; dacă profesorul reunește în inima sa dragostea de profesiune și dragostea de elevi, atunci putem spune, în acord cu L. Tolstoi, că este un pedagog desăvârșit; dragostea pentru copii se referă la preocuparea sistemică pentru ei, la

⁸ Emitând un asemenea punct de vedere, ne-am condus nu doar de propriile convingeri, ci și de opiniile unor specialiști consacrați din domeniul pedagogiei (cum ar fi, bunăoară, opiniile lui L. Antonesei cu referire la portretul model al educatorului (sursa: Antonesei L. *Paideia*. Iași: Editura „Polirom”, 1996, p. 62)).

interacţiunea şi dialogul cu ei, la corectitudinea faţă de ei, ea cuprinde dorinţa de a sta şi de a lucra cu ei, de a nu fi plictisit sau de a-i plictisi);

- f) *să nu fie nici un intervenţionist, dar nici un om pasiv* (profesorul va urmări mereu să elibereze ceea ce este superior în spiritul copilului, va fi atent să nu-l mutilizeze şi să-i creeze, totodată, mobilul interior de a creşte);
 - g) *să ofere copiilor un mediu de experienţă (cât mai) bogat*, care să înlesnească, firesc şi simplu, contactele umane, comunicarea socială, colaborarea, ştiut fiind că ele sunt condiţii favorabile exprimării libertăţii persoanei;
 - h) *să caute ca efortul său să fie, pe cât posibil, în continuarea activităţii pe care copilul o preferă şi o desfăşoară din proprie iniţiativă* (fără ca aceasta să presupună eliminarea iniţiativelor profesorului);
 - i) *să dezvolte la copil aptitudinea pentru înnoire şi reînnoire, dorinţa de perfecţionare şi de noutate* (departe de a sfătui copilul să se comporte ca ceilalţi, invocând mereu exemplul şi argumentul majorităţii, profesorul se va bucura de orice tendinţă a copilului de a crea, de a găsi şi formula altceva (decât ceea ce este, îndeobşte, găsit şi formulat);
 - j) *să-şi descopere interiorul, dezvăluindu-şi şi recunoscându-şi scăderile, să caute în el însuşi şi să-şi elimine defectele, păcatele* (cu deosebire acele „calităţi” care stau în calea înţelegerii copilului)” [1].
- **I. Nicola:** „Personalitatea profesorului presupune o serie întreagă de calităţi, determinate de specificul şi complexitatea muncii pe care o desfăşoară. Printre ele se enumeră:

umanismul, în general, şi dragostea de copii, în special (aflându-se în faţa unor fiinţe umane, adulte sau în devenire, profesorul trebuie să dea dovadă de multă sensibilitate, ataşament şi respect faţă de ele, transformându-se în cele din urmă într-un coparticipant la propriile lor confruntări);

calităţi atitudinale de natură caracterial-morală (din această categorie face parte spiritul de obiectivitate şi dreptate, principialitatea, cinstea, curajul, demnitatea, corectitudinea, modestia, fermitatea, răbdarea, optimismul, stăpânirea de sine etc.);

conştiinţa responsabilităţii şi a misiunii sale (a fi conştient de această misiune şi a te dăruia total şi dezinteresat pentru înfăptuirea ei înseamnă implicit a fi un adevărat patriot);

aptitudinea de a cunoaşte şi înţelege psihicul celui supus acţiunii educative (este vorba de

capacitatea intuitivă, de pătrundere şi sesizare rapidă a particularităţilor psihice individuale);

aptitudinea empatică (care îi oferă profesorului posibilitatea de a privi toate influenţele prin prisma celor cărora li se adresează şi de a prevedea, în acest fel, nu numai eventualele dificultăţi ce ar putea fi întâmpinate, ci şi rezultatele posibile ce ar putea fi atinse; la polul opus se află egocentrismul, care constă în incapacitatea de a se transpune în situaţia celui alt, de a accepta punctul de vedere al acestuia);

tactul pedagogic (pe care V. Pavelcu îl defineşte ca fiind „un simţ al măsurii” specific diferitelor manifestări comportamentale ale profesorului)” [8, pp. 476-479].

Aşadar, fiind pe potriva principiilor şi normelor procesului de predare-învăţare, caracterul adecvat al cadrului didactic vine să înfăţişeze unul din cei mai importanţi factori ai eficacităţii şi eficienţei activităţilor de sorginte şcolară. Prin natura sa, tipul de caracter avut în vedere pune în evidenţă profilul autentic al specialistului ancorat în procesul prin care, expresia lui J. Simon, „un spirit formează alt spirit şi o inimă formează o altă inimă”.

Un profil despre care se poate spune că înglobează, cel puţin, zece elemente definitorii: dragoste pentru oameni, în general, şi tinerii studioşi, în particular; empatie (adică, sensibilitate în raport cu dificultăţile pe care le întâmpină elevii); asertivitate (ceea ce înseamnă să poţi să-ţi susţii propriul punct de vedere cu fermitate şi curaj, dar fără a leza interesele şi demnitatea celor ce-ţi sunt discipoli); capacitatea de a pune preţ pe crearea şi menţinerea, în condiţiile sălilor de studii, a unei ambianţe de susţinere şi cooperare; răbdare (care se rezumă la însuşirea de a fi calm pe întreg parcursul procesului de predare-învăţare); spirit echitabil (care indică la capacitatea cadrului didactic de a se menţine pe dimensiunea standardelor impuse elevilor săi); adaptabilitate (adică, puterea de a face schimbări de natură comportamentală pe fondul unor situaţii care nu au fost prevăzute în prealabil); capacitatea de a demonstra preocupare pentru personalitatea şi interesele fiecărui elev; deschidere pentru lucrul în echipă, pentru o colaborare eficientă cu ceilalţi profesori, cu părinţii, administratorii şcolii şi cu alte părţi implicate, direct sau indirect, în instruirea şi educarea elevilor.

Întrucât caracterul adecvat al cadrului didactic reprezintă, după cum am remarcat deja, una din cele mai importante condiţii ale eficacităţii şi eficienţei

enței activităților de sorginte școlară, este de la sine înțeles că acesta nu are nimic în comun cu problema pe care am enunțat-o și pe care încercăm s-o rezolvăm. Didactogeniile, așa cum apar de zi cu zi – ca stări care exercită efecte nedorite asupra elevilor (în plan psihologic, medical sau/și pedagogic) –, sunt în legătură directă cu acele însușiri morale fundamentale ale cadrului didactic care formează – în mod evident – caracterul inadecvat al acestuia.

Caracterul – arată, în context, D. Popovici [10, p. 95] – se referă la maniera în care un om reacționează față de exterior, față de lucruri, persoane, evenimente. Caracterul cadrului didactic se manifestă și în relația de autoritate cu elevii. Atunci când îi sunt proprii aspecte negative, în contradicție cu cele benefice pentru realizarea cu succes a procesului de învățare, caracterul cadrului didactic se răsfrânge negativ asupra relației cu elevii, împiedicând desfășurarea normală, pozitivă a procesului. Este indiscutabil că nu poate forma oameni echilibrați un cadru didactic neechilibrat psihic. Profesorul își pune amprenta asupra elevului, pozitivă sau negativă, prin felul său de a fi și de a face.

S-a constatat [4, pp. 86-87; 5, p. 58; 7, p. 232] că profesorii care au convingeri conservatoare, idei și sentimente antidemocratice, dau dovadă de rezistență la schimbare sau prezintă tendința de a evita dialogul. Mai mult, ei sunt puțin preocupați să înțeleagă modul în care elevii percep situația de învățare și, respectiv, să rezolve de o manieră corespunzătoare diverse probleme de ordin școlar. Un astfel de profesor, spun specialiștii [7, p. 232], nu poate fi decât antipatizat și refuzat în încercarea sa de a colabora cu elevii.

Un studiu experimental realizat (cu câțiva ani în urmă) în rândul elevilor din ciclul liceal [5, pp. 72-81] a scos în relief cele mai frecvente forme de agresivitate a profesorilor față de elevi. În ordine descrescătoare, acestea s-au prezentat

în felul următor: folosirea tonului ridicat, evaluarea neobiectivă, intimidarea elevilor, adresarea de injurii, amenințarea, excluderea de la ore, folosirea gesturilor amenințătoare, a cuvintelor obscene, ignoranța, nervozitatea permanentă, adresarea de acuzații nefondate, manifestările autoritare de desconsiderare a elevilor, ironia, absența răspunsului la solicitări.

Elevii care au participat la studiul respectiv au explicat aceste conduite inadecvate ale profesorilor prin însușirile lor de personalitate, cel mai des presupunând existența unui substrat psihopatologic în structura personalității profesorului. Recunoscând că profilul caracterial defectuos al profesorilor le-a înrăutățit semnificativ condițiile psihologică, fiziologică și morală, ei, totodată, au menționat că lucrurile puteau lua o altă turnură, dacă aceiași profesori ar fi manifestat, din plin și în mod constant, receptivitate, empatie, deschidere pentru comunicare, toleranță sau/și respect.

Potrivit opiniilor de specialitate [6, p. 314; 10, p. 95], caracterele inadecvate la care „unele trăsături sunt mult prea accentuate sau rigide, inadaptable situațiilor, cauzând, astfel, suferințe proprii persoane sau celui alt (sau amândurora)”, au ca specific faptul că acționează după propriile reguli prestabilite, și nu după cele care, în mod cert, favorizează procesul de învățământ.

Concluzionând, putem afirma că procesul de învățământ poate fi productiv doar în cazul dacă cadrul didactic aplică în practică trăsături de caracter compatibile cu cerințele de bază ale acestui proces. Succesul școlar nu poate fi înregistrat acolo, unde cadrul didactic dă dovadă de egocentrism, lașitate, ipocrizie, indiferență, orgoliu nejustificat, instabilitate emoțională, autocontrol insuficient, nedreptate în aprecieri sau/și lehamite față de muncă. Un astfel de cadru didactic, expresia lui D. Popovici [12, p. 109], a ales greșit meseria și trebuie să o părăsească de bună voie sau să fie determinat să o facă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Albu G. Educatorul și pedagogia libertății. In: Albu G. *Introducere într-o pedagogie a libertății. Despre libertatea copilului și autoritatea adultului*. Iași: Editura „Polirom”, 1998, pp. 159-171.
2. Allport G. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981.
3. Bontaș I. Personalitatea profesorului. In: Bontaș I. *Pedagogie*. București: Editura „ALL”, 1994, pp. 262-263.
4. Dumitriu Gh. *Comunicare și învățare*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998, pp. 86-87.

5. Hăvârneanu C., Duță C. Agresivitatea în relația profesor-elev. In: Șoitu L., Hăvârneanu C. (coord.). *Agresivitatea în școală*. Iași: Editura „Institutul European”, 2001, pp. 72-81.
6. Lelard F., Andre C. *Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile*. București: Editura „Trei”, 1998.
7. Neamțu C. *Devianța școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*. Iași: Editura „Polirom”, 2003.
8. Nicola I. *Tratat de pedagogie școlară*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
9. Popescu-Neveanu P. Caracter. In: Popescu-Neveanu P. *Dicționar de psihologie*. București: Editura „Albatros”, 1978.
10. Popovici D. Caracterul profesorului. In: Popovici D. *Didactica. Soluții noi la probleme controversate*. București: Editura „Aramis”, 2000.
11. Popovici D. Didactogenii posibile. In: Popovici D. *Didactica. Soluții noi la probleme controversate*. București: Editura „Aramis”, 2000.
12. Popovici D. Observații asupra surselor didactogeniilor. In: Popovici D. *Didactica. Soluții noi la probleme controversate*. București: Editura „Aramis”, 2000.
13. Șleahțițchi M. Despre amenințarea didactogenă, în termeni concreți. In: *Școala modernă: provocări și oportunități*: Materialele Conferinței Științifice Internaționale, 5-7 noiembrie 2015, Chișinău. Col. de red.: A. Bolboceanu et al. Coord. șt.: Lilia Pogolșa, Nicolae Bucun. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației (Tipogr. „Cavaioli”), 2015, pp. 35-39.
14. Șleahțițchi M. Didactogenia, fenomenul care desfigurează învățământul. In: *Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială*, 2015, nr. 3 (40), pp. 1-6.